

"אישה תלמיד חכם"

רימה ריינה יהודה, אם עבריה חלוצה

שרה ברנע

עמ' 22). כשמלאו לריינה עשר שנים השיאה הוריה לשלמה יחזקאל יהודה, תלמיד חכם שירש מהוריו רכוש רב. בשנת תרכ"ז (1866) החליט יהודה לעלות עם משפחתו לארץ ישראל: שכר ארחת גמלים לשאת את בני ביתו אשתו ושמונת ילדיו, את השוחט שלו ואת הטבחים השמשים המשרתים והשומרים ואחריהם סוסים ופרדות נושאים כל טוב [...] בלילות היו חונים בשדה, באהל שהקימו, ובשבת שבתו בדרך מערב שבת עד מוצאיה. וכך נסעו ארבעים יום [...] כשהגיעה הארחה לעיר הקדש יצאה כל העיר לחזות בהם (עמ' 21). בעיר העתיקה יסד שלמה יחזקאל בביתו את ישיבת "חסד אל", שם עסקו תלמידי חכמים בקביעות בלימוד קבלה לפי משנת האר"י, והוא מימן להם את קצבת מחייתם כמנהג הספרדים. לרימה אשתו היה חלק חשוב ובולט בניהול הישיבה שהקים בעלה. היא תמכה בתלמידי חכמים עניים והעניקה להם מתנות בסתר ביד נדיבה. זאת ועוד, בהתפתח ויכוח בין תלמידי החכמים בשיבות הללו הייתה ריינה משתתפת פעילה בדיוניהם בסוגיות התלמודיות ומפלפלת עמהם בדברי הלכה. את רוב עתותיה הפנויות הייתה מבלה בלימודי קדש. יותר מכול הצטיינה בתנ"ך, שאת לשונו הבינה דווקא בזכות היותה בת המזרח – "ומקומות רבים קשי ההבנה בספר זה או אחר מכתבי הקודש הצליחה למצוא את באורם הנכון והמדויק, הודות לדיעתה את השפה הערבית על בוריה" (פ' גרייבסקי, בנות ציון וירושלים, עמ' 85).

רחל דנון תיארה אותה כך: "סבתא רימה ריינה אשה גבוהה הייתה, אצילה ופניה דקים כשקופים [...] נצר האצילות הרוחנית היהודית. אשה 'תלמיד חכם' שהספר התורני לא מש מידה [...] הייתה נושאת ונותנת עם בניה ועם באי ביתה בדברי תורה. דיבורה בנחת ועיניה העמוקות השחורות מפיקות דעת וחכמה". רחל אף מספרת שרימה היא שנתנה את הנושא והניסוח לדרשת הבר מצווה של דוד ילון, נכדה, שעסקה ברבקה ובברכת יצחק ליעקב, ו"כל הקרואים השתוממו אז לעומק הרעיון של הדרשה". שלושה מנכדיה של רימה, יצחק יחזקאל, שלום יחזקאל ודוד ילון, הפכו לתלמידי חכמים ולאנשי שם בחקר השפה והתרבות העברית. על מצבתו של בנה חכם בנימין, שנפטר בשנת תרע"ב, נכתב בשורות הראשונות: "בנימין בן הרבנית ריינה והרה"ג [והרב הגדול] החסיד הרב שלמה יחזקאל לבית יאודה". תריסר שנים אחרי מותה מנסח המצבה העניק לריינה את התואר רבנית, ואף בחר להקדים את שמה לשם בעלה, אדם ידוע ומכובד בקהילה.

שתי מצבות בהר הזיתים "מתווכחות" בנייהן מי הייתה האם הראשונה בארץ ישראל בעת החדשה שדיברה עם ילדיה בעברית. המצבה האחת היא של דבורה, אשת אליעזר בן יהודה, שנפטרה בשנת תרנ"א (1890); והמצבה האחרת של בידה (וידה), אשתו השנייה של יצחק בנימין יהודה, שנפטרה בשנת תרפ"ז (1927). שתי הנשים נפטרו לפני בעליהן, והבעלים הם שניסחו את הכיתוב על גבי מצבותיהן והעניקו להן את "זכות הראשונים" על הדיבור העברי עם צאצאיהן. על מצבתה של דבורה נכתב: "קבר האם הראשונה בזמן הזה שדברה לילדיה בעברית מרגע הוולדם. ותקם דור מדבר עברית"; על מצבתה של וידה יהודה נחקק: "האם הראשונה בעדות המזרח שדברה בעברית וגדלה בניה בלשון עמה".

שנה לפני פטירתה של דבורה בן יהודה, נטמנה בהר הזיתים רימה ריינה יהודה. רימה ריינה היא סבתו של יצחק, בעלה של וידה הנזכרת לעיל. על מצבתה הצנועה נכתב בקצרה "ריינה די יאודה נ"ע [נוחה עדן]. יום כ חשוון תר"ן". בעלה, שלמה יחזקאל יהודה, נפטר שמונה שנים לפניו; אך אילו היה הוא מנסח את הכיתוב על מצבתה, יש להניח שהיה כותב שהיא היא האם הראשונה בארץ ישראל שדיברה עברית עם ילדיה. רימה ריינה הייתה בתו של פראג' חיים סומך, מצאצאי יוסף בן ששון נשיא. מ"ד גאון כתב כי "רימה בת פראג' חיים עבדאללה ששון הייתה אשה חכמה ומשכלת. היא קבלה בבית הוריה חינוך דתי מסודר, באופן כי בהיותה בת שש שנים ידעה לקרא ולהבין בתנ"ך, ובעין יעקב" (יהודי המזרח בארץ ישראל, עמ' 298). נכדתה רחל דנון סיפרה כי דיברה עברית צחה והייתה "בקיאה בתנ"ך ובשלחן ערוך ידעה גמרא ופוסקים אמונה על רש"י ומקפידה על לימודו מידי שבת" (ר' אלפר, קורות משפחה אחת,